

ISLAMSKA MISAO

Osnivač i izdavač: Fakultet za islamske studije, Novi Pazar

Za izdavača: muftija dr. Mevlud Dudić

Glavni urednik: muftija dr. Mevlud Dudić

Pomoćnik urednika: hfz. prof. dr. Haris Hadžić

Redakcija: prof. dr. Sulejman Topoljak, prof. dr. Hajrudin Balić,
prof. dr. Mustafa Fetić, hfz. prof. dr. Almir Pramenković, doc. dr.
Siham Mevid

Šerijatski recenzent: hfz. prof. dr. Almir Pramenković

Tehnički urednik: Senad Redžepović

Lektor: Samir Škrijelj

Štampa: Grafičar, Užice

Tiraž: 500 primjeraka

Adresa redakcije: Fakultet za islamske studije,
ul. Rifata Burdževića 1, 36300 Novi Pazar

Štampanje ovog broja pomogla je Vlada R. Srbije - Kancelarija
za saradnju sa crkvama i verskim zajednicama

CIP - Katalogizacija u publikaciji

Narodna biblioteka Srbije, Beograd

378:28

ISLAMSKA misao : godišnjak Fakulteta za islamske studije

Novi Pazar / glavni urednik Mevlud Dudić. - 2007, br. 1- . - Novi

Pazar : Fakultet za islamske studije, 2007- (Užice : Grafičar). - 24 cm

Godišnje. - Drugo izdanje na drugom medijumu: Islamska misao

(Novi Pazar. Online) = ISSN 2956-2236

ISSN 1452-9580 = Islamska misao (Novi Pazar)

COBISS.SR-ID 141771532

ODNOS DRUŠTVA PREMA OSOBAMA SA RAZVOJNIM SMETNJAMA

Apstrakt

Djeca su posebna Božija blagodat čovjeku i najveća životna radost i nada roditeljima, porodici i društvu u cjelini. Od rođenja pa do njihova punoljestva ona imaju svoja garantovana "ljudska prava" koja smo im dužni obezbjediti, mi kao roditelji, trudeći se da ih odgojimo i oblikujemo u karakterne, moralne, stručne i korisne ljude. Ta im prava garantira Islam kao univerzalna religija, ali mnogobrojni međunarodni dokumenti poput Povelje Ujedinjenih nacija o pravima djeteta.

Ljudska prava obuhvataju više oblasti ljudskog suživota, a nas konkretno, kroz predmetnu temu, itresuje pravo djeteta s poteškoćama u razvoju i inkluzivni pristup prema takvoj ciljnoj grupi. U islamskoj tradiciji i poimanju djece sa određenim hendikepom, inkluzija djece s posebnim obrazovnim potrebama je dio prakse koji se nezvanično provodi u okviru sistema islamsko-obrazovnih i odgojnih ustanova, i ako još nije normativno uređena pravnim aktima i zakonicima.

Pomoć i podrška porodicama, roditeljima i samoj djeci koja imaju određene razvojne smetnje, predstavlja imperativ pred kojim stoji svaki pojedinac i svaka ustanova i institucija društva. Da li smo položili ovaj ispit "ljudskosti" ili bježimo od odgovornosti da podijelimo zajedničku brigu o djeci, bez obzira na njihove fizičke, intelektualne, radno -tehničke i moralne kapacitete i sposobnosti, jeste tema koju sam u predmetnom radu obrađivao i empirijski istraživao. Jer, društvo kao zajednička kuća svih građana, bez obzira na rasu, klasu, etnos, religijsko ubjeđenje

i druge identitetske odrednice, mora poštovati i uvažavati pravo svakog člana zajednice, pa i same djece.

Ključne riječi: Djeca, obrazovanje, razvojna teškoća, ljudska prava, društvo.

Abstract

Children are God's special blessing to man and the greatest joy and hope in life for parents, family and for society as a whole. From birth until they reach adulthood, they have their guaranteed "human rights" which we, as parents, are obliged to provide for them, trying to raise and shape them into characterful, moral, expert and useful people. These rights are guaranteed by Islam as a universal religion, but also by numerous international documents such as the United Nations Charter on the Rights of the Child.

Human rights include several areas of human coexistence, and our specifically concerned through the subject matter, with the right of a child with developmental difficulties and an inclusive approach towards such a target group. In the Islamic tradition and concept of children with certain handicaps, the inclusion of children with special educational needs in society is a part of practice that is unofficially carried out within the system of Islamic educational and educational institutions, and if it is not yet normatively regulated by legal acts and laws.

Help and support for families, parents and children themselves who have certain developmental disabilities represents an imperative for every individual, every establishment and institutions of society. Did we pass this test of "humanity" or did we run away from the responsibility to share the common care of children, regardless of their physical, intellectual, labor-technical, moral capacities and abilities. This is the topic I dealt with and empirically researched in this present work. Because society, as a common house of all citizens, regardless of race, class, ethnicity, religious belief and other identity determinants, must to respect and appreciate the rights of every member of the community, including children.

Keywords: Children, education, developmental disability, human rights, society.

Uvod

U posljednje vrijeme sve je više djece koja se rađaju, ili u toku svog života ispoljavaju osobine neke razvojne smetnje. Nažalost, takva djeca još uvijek nisu adekvatno prihvaćena u društvu, kako kod njihovih vršnjaka, tako i kod odraslih. Jedan od glavnih zadataka škole i obrazovanja uopće jeste da svim učenicima pruži iste uslove u kojima će se optimalno aktivirati njihovi razvojni potencijali i podjednako razvijati svi ljudski resursi i kapaciteti: intelektualni, moralni, duhovno-emocionalni, radno-akcioni, estetski, eko-pedagoški i ostala razvojna polja ljudske ličnosti.

Škole u Srbiji, ali i u ostalim nedovoljno razvijenim zemljama, nažalost, nemaju dovoljno sredstava za obezbjeđivanje adekvatnih uslova za učenje djece koja imaju neke razvojne smetnje. Kroz historiju, odnos društva prema osobama sa razvojnim smetnjama bio je različit. Platon je, na primjer, smatrao da su osobe sa razvojnim smetnjama društveno nepoželjne i da se iste kao smetnja trebaju ukloniti iz društva. Kasnije, u Srednjem vijeku, osobe sa razvojnim smetnjama smještane su u posebne internate gdje nisu imale komunikaciju sa ljudima iz drugih staleža. Stav religije oličen u tamošnjoj instituciji Crkve bio je nešto manje okrutan prema osobama sa razvojnim smetnjama, gdje se ističe da se prema takvim osobama treba iskazivati milosrđe i tako steći Božja naklonost. Islam, kao progresivan i sveobuhvatan pogled na svijet, takve osobe je smatrao iskušenjem porodice, prvenstveno roditelja, te podrazumijeva da se moramo prema njima blagonaklono ophoditi, pomagati im u svakom pogledu i biti svjesni da su i oni Božija stvorenja kojima trebamo omogućiti da osjete ljepotu i radost života kao i svim drugim ljudima. Posebno je Zajednica odgovorna da se naročito stara i pomaže u ostvarivanju svih njihovih ljudskih prava koja su im zagwarantirana međunarodnim dokumentima. Tek kasnije, osobe sa razvojnim smetnjama postale su dio društvene zajednice koja treba nastojati da osobama sa razvojnim smetnjama, bilo da se radi o djeci ili odraslima, omogući što bolje uslove za život i uključivanje u društvenu zajednicu.

Obrazovanje djece sa razvojnim smetnjama, uključivanje u redovan školski sistem putem inkluzije spominje se tek u posljednje vrijeme, dok ranije takva djeca nisu imala priliku obrazovati se, ili su se rijetka od njih slala u specijalne škole. Obrazovanje se na početku odvijalo samo u posebnim školama, najčešće internatskog tipa, što jeste bilo pozitivno, jer su djeca dobijala priliku da se obrazuju, ali ne zaboravimo i određene nedostatke. Djeca koja su udaljena od specijalnih škola ne mogu pohađati iste, finansijski razlozi su veoma četo prepreka, ali i stavovi okoline i okruženja. U skorije vreme se u školama otvaraju specijalna odjeljenja za djecu sa razvojnim smetnjama ili djeca sa razvojnim smetnjama zajedno pohađaju razred sa ostalim svojim vršnjacima uz pomoć asistenta, odnosno pratioca djeteta.

Nepovoljni stavovi i predrasude okoline o djeci sa razvojnim smetnjama dodatno otežavaju socijalizaciju same djece. Naime, sami roditelji se veoma često iskompleksirani zbog svog djeteta koje ima razvojnu smetnju, te ga skrivaju i ne uključuju u aktivnosti koje bi ono i moglo da obavlja, samostalno ili uz nečiju pomoć. Na taj način se djeci dodatno otežava njihov razvoj i svakodnevno funkcioniranje, kao normalna inkluzija u društvene tokove i omogućavanje da postanu slobodni i ravnopravni građani društva.

Djeca sa razvojnim smetnjama

Djeca sa razvojnim smetnjama su jedna od podgrupa djece sa posebnim potrebama. U takvu grupu sa posebnim potrebama ubrajaju se djeca sa razvojnim smetnjama, bez obzira da li je smetnja izazvana tjelesnom, mentalnom ili senzornom ometenošću, zatim djeca sa teškim hroničnim bolestima ili fizičkim deformitetom, djeca koja imaju neki od poremećaja ponašanja, djeca koja nemaju roditeljsko staranje, djeca iz socijalno ugroženih područja i porodica, zlostavljana djeca, izbjegla ili raseljena djeca. Ovdje se veoma često spominju i darovita djeca, jer ona imaju potrebu za dodatnim ostvarivanjem i iskazivanjem kako bi u potpunosti ostvarila svoj potencijal. Bez obzira o kakvoj se ometenosti

radi, sva ova djeca trebaju dodatnu pomoć i podršku za svoje svakodnevno funkcioniranje. Djeca koja imaju razvojne smetnje, ili bilo koji drugi hendikep, trebaju pomoć, podršku i prihvatanje socijalne okoline i kompletnog društva.

Obrazovanje djece sa razvojnim smetnjama

Stjecanje školskih znanja predstavlja veoma složen proces, koji se zasniva na učešću bazičnih kognitivnih funkcija, prije svega pažnje, percepcije, pamćenja, mišljenja, jezika i praksije. Pažnja predstavlja važan uslov za uspješno učenje i aktivno pamćenje, kao i za prizivanje zapamćenih informacija u specifičnoj egzistencijalnoj situaciji. (Milovanović, 2001.) Pravo na obrazovanje je jedno od univerzalnih prava čovjeka, stoga je obaveza roditelja, ali i šire zajednice, skupa sa svojim obrazovnim institucijama, da omogući djeci obrazovanje i pristup obrazovnim dobrima. Obrazovanje i samoobrazovanje, kojem se sve više teži, predstavljaju šansu i mogućnost djeci sa razvojnim smetnjama da kroz obrazovanje steknu status osobe koja je spremna da radi, zarađuje i na taj način doprinosi sebi i društvu kao koristan član zajednice.

Prepoznavanje razvojnih smetnji

Razvoj djeteta je veoma složen proces i njega predstavljaju nekoliko povezanih i međusobno uslovljenih osobina motoričkog, kognitivnog, senzornog i emocionalnog razvoja. (Ilanković, Ilanković, 2010.) Praćenje razvoja djeteta, prepoznavanje i identificiranje razvojnih poremećaja i smetnji zadatak je višečlanog tima koji prati rast i razvoj djece u razvojnim savjetovalištim. Neki autori navode da je moguće smanjiti ograničavajuće dejstvo motoričkog poremećaja kod djece adekvatnim planiranjem i sprovođenjem programa rane stimulacije. (Nedović, Odović i Rapaić, 2010.)

Program rane stimulacije djece sa razvojnim smetnjama podrazumijeva ranu defektološku dijagnostiku i tretman, odnosno uključivanje

u rane rehabilitacione tretmane koji su izgrađeni na principima pravovremenosti i kontinuiranosti tretmana (Ilanković, Nikolić, Ilić-Stošović, 2008.) Za pravovremeno prepoznavanje razvojnih smetnji veoma su bitni pouzdani, validni i adekvatni instrumenti za procjenu motoričkih sposobnosti i dječjeg razvoja u njihovom ranom uzrastu. Rano otkrivanje razvojnih smetnji omogućava poduzimanje različitih odgovarajućih intervencija, a jedna od najbitnijih je i korištenje visokog stepena plastičnosti centralnog nervnog sistema. Primjenom ovih tretmana stvaraju se preduslovi za ranu intervenciju koji omogućavaju smanjenje razvojnih kašnjenja i unapređivanja na bilo koji način ugrožene djece i djece sa razvojnim smetnjama. (Majnemer, 1998.)

Dakle, veoma je važno na vrijeme prepoznati razvojne teškoće koje se često reflektiraju kao razvojne smetnje, poduzeti adekvatne medicinske mjere i pravilno raditi na zdravstvenoj rehabilitaciji, nastojeći da saniramo defektološko stanje. Psihološka priprema i pravilan psihološki pristup problemu "razvojne teškoće" može pozitivno djelovati na samo dijete, kao i njegovo okruženje. U duhu španjolske narodne mudrosti, trebamo nastupati prema izazovima razvojnih smetnji kod djece, bilo koje vrste intenziteta, a ona glasi: „Bože, daj mi da promijenim ono što čovjek može promijeniti, a daj mi da se strpim nad onim što ne mogu promijeniti. I Bože, daj mi da u životu ovo dvoje uvijek razlikujem.“

Istraživanje o stavovima građana Novog Pazara o djeci sa razvojnim teškoćama

Predmet istraživanja

Ispitati kakve stavove građani Novog Pazara imaju o djeci sa razvojnim teškoćama.

Cilj istraživanja

Utvrđiti informiranost, stavove i stepen spremnosti prihvatanja djece sa razvojnim teškoćama.

Hipoteze

H1 - Ispitanici su informirani o razvojnim teškoćama

Ho - Društvo nije spremno da prihvati djecu sa razvojnim teškoćama

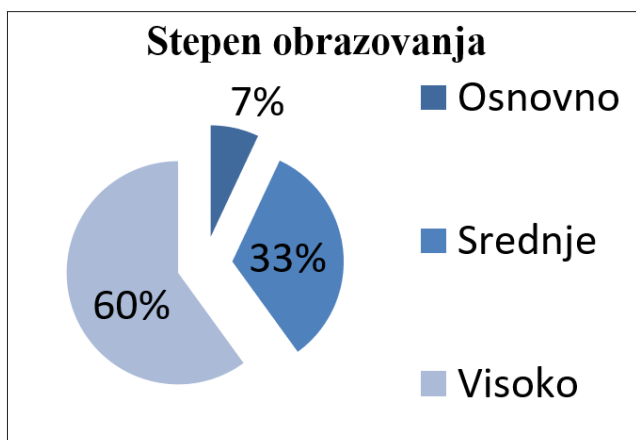
Uzorak

Ispitivanje je vršeno na slučajnom uzorku, populacija starija od 18 godina. Ukupan broj ispitanika je 150.

Metoda istraživanja

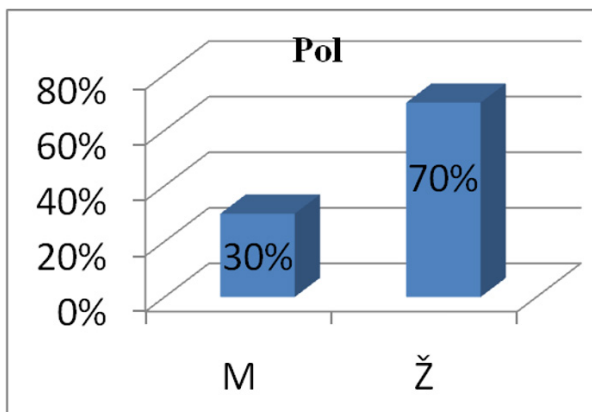
Anketni upitnik.

Prikaz rezultata istraživanja

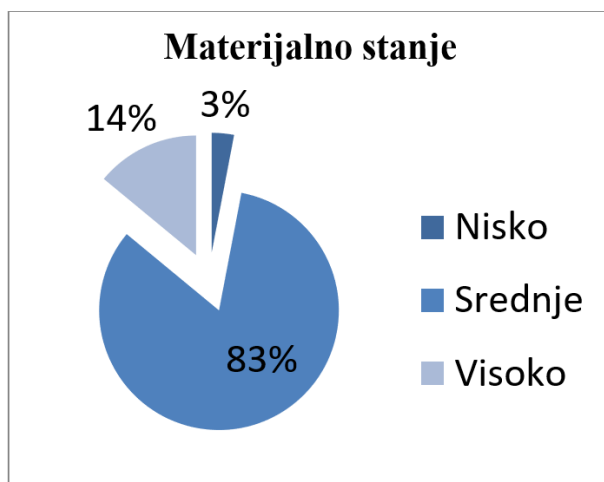

Grafikon br. 1

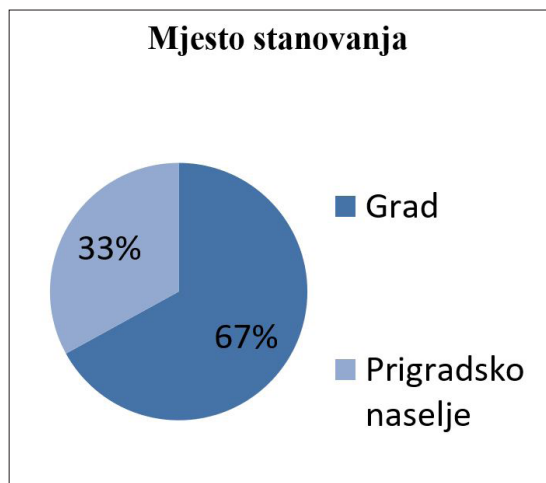

Grafikon br. 2

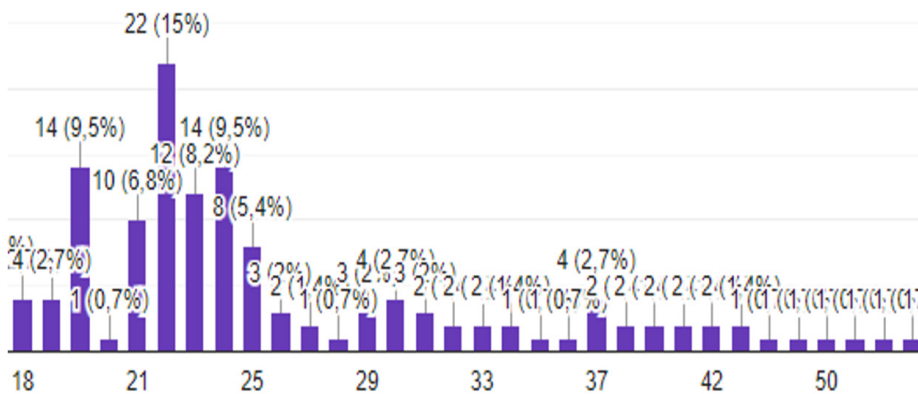

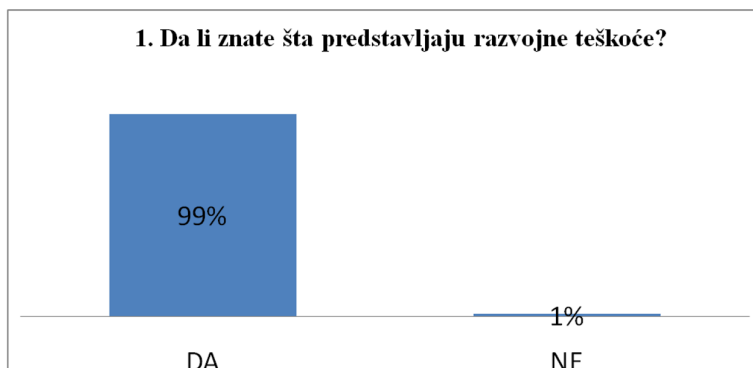
Grafikon br. 3

Grafikon br. 4

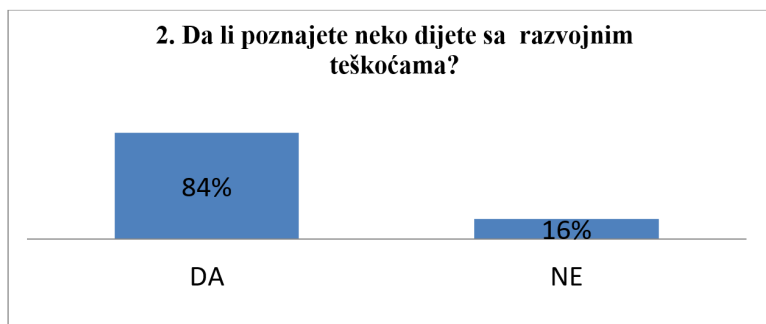
Godine starosti

Ispitivanje stavova o djeci sa razvojnim teškoćama

Grafikon br. 5

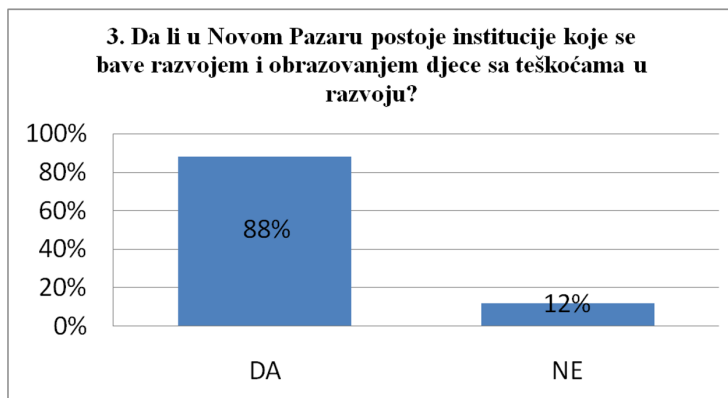
Anketno ispitivanje smo započeli jednostavnim pitanjem da li ispitanici poznaju osnovnu terminologiju kada su u pitanju djeca sa posebnim smetnjama. Na osnovu dobijenih rezultata iz pitanja br. 1, 99% ispitanika je odgovorilo sa DA, dok je 1% odgovorilo sa NE. Time su ispitanici potvrdili da su upoznati sa pojmom razvojnih teškoća.

Grafikon br. 6

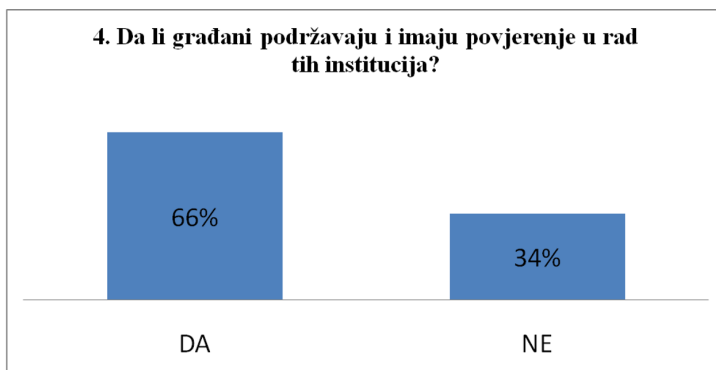
Na osnovu dobijenih rezultata iz pitanja br. 2 zaključujemo da 84% ispitanika poznaje neko dijete sa razvojnim teškoćama, dok se 16% is-

pitanika izjasnilo sa NE. Rezultati ukazuju na to da je većina ispitanika populacije upoznata sa djetetom koje ima razvojne teškoće.

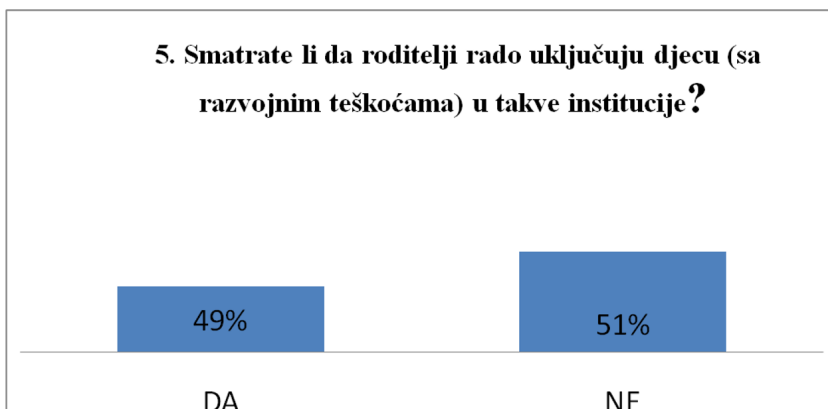
Grafikon br. 7

Iz pitanja br. 3 dobili smo rezultate da je 88% ispitanika upoznato sa tim da u Novom Pazaru postoje institucije koje se bave razvojem i obrazovanjem djece sa razvojnim teškoćama, dok je 12% ispitanika odgovorilo sa NE.

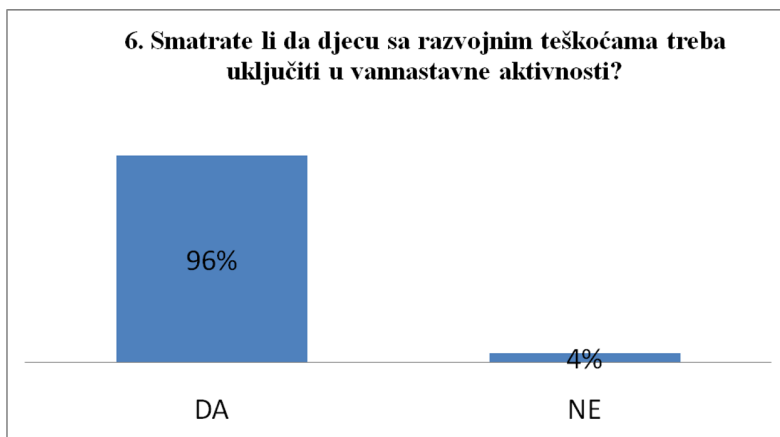
Grafikon br. 8

Na osnovu dobijenih rezultata iz pitanja br. 4 vidimo da 66% građana podržava rad institucija koje se bave razvojnim teškoćama, a 34% ispitanika je iskazalo stav nepovjerenja.

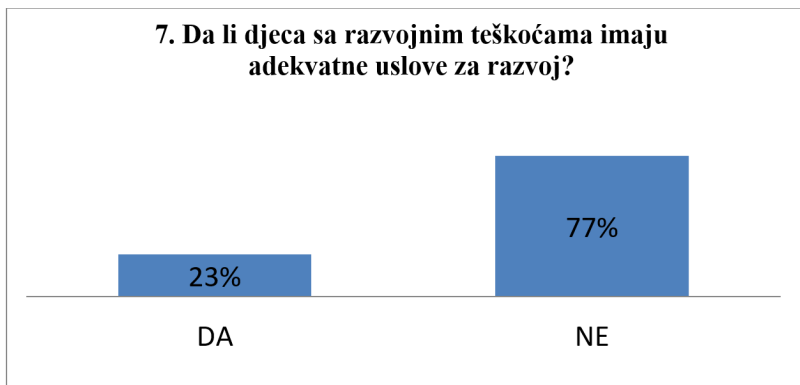
Grafikon br. 9

Na osnovu rezultata iz pitanja br. 5 dobili smo podatke da 51% ispitanika smatra da roditelji NE uključuju rado svoju djecu u takve institucije, dok je 49% ispitanika odgovorilo sa DA. Možemo zaključiti da je ovaj odnos jednak i da roditelji nisu u dovoljnoj mjeri sigurni u rad tih institucija, ili da ne žele svoju djecu da uključuju u te institucije.

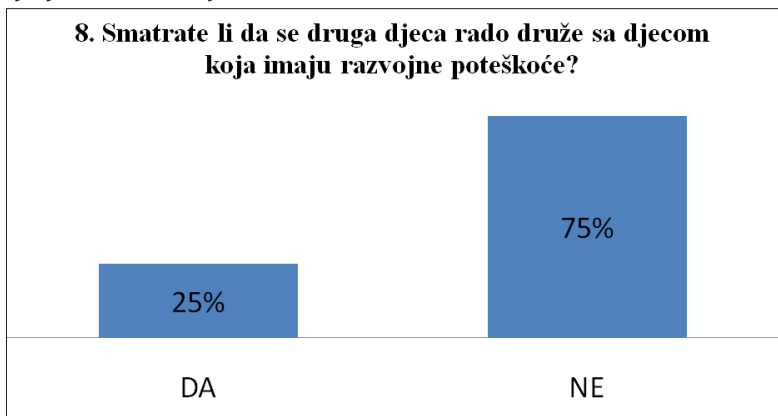
Grafikon br. 10

Na osnovu dobijenih rezultata iz pitanja br. 6 čak 96% ispitanika je odgovorilo sa DA, a 4% ispitanika sa NE. Možemo zaključiti da je ogromna većina ispitanika stava da djecu sa razvojnim teškoćama treba uključiti u vannastavne aktivnosti.

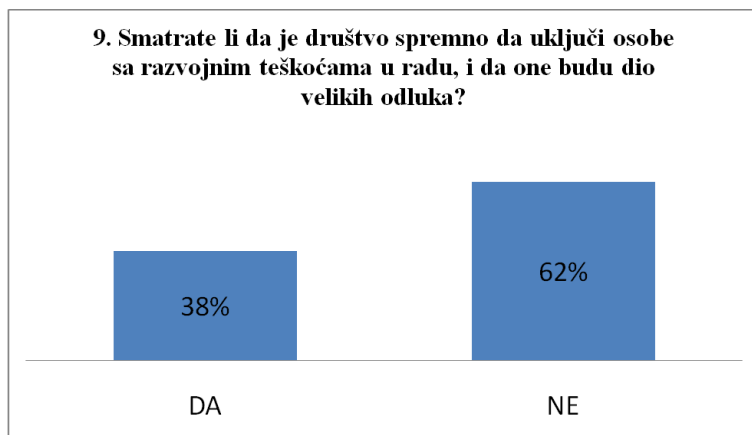
Grafikon br. 11

Prema dobijenim rezultatima iz pitanja br. 7 vidimo da je 77% ispitanika odgovorilo sa NE, a 23% ispitanika sa DA. Na osnovu toga možemo zaključiti da država i društvo još uvijek nisu razvili adekvatne uslove za razvoj djece sa razvojnim teškoćama.

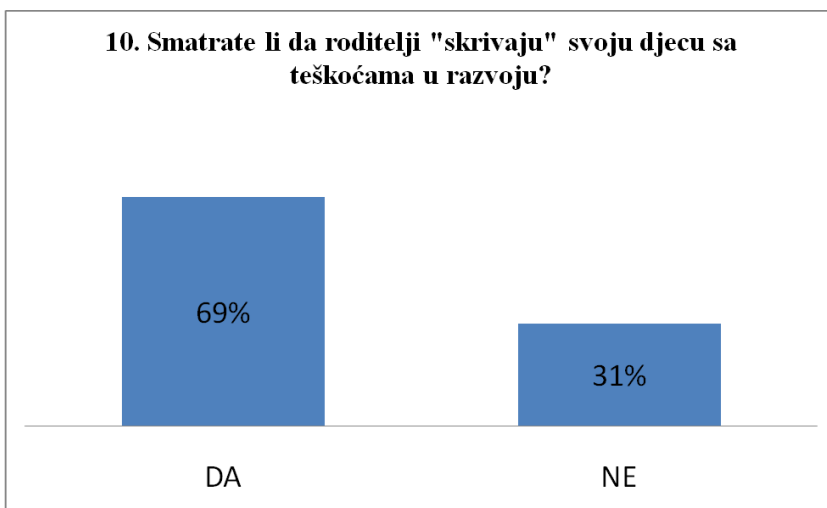
Grafikon br. 12

Na osnovu pitanja br. 8 dobili smo rezultate da 75% ispitanika smatra da se druga djece NE druže rado sa djecom koja imaju razvojne teškoće, dok 25% ispitanika se izjasnilo sa DA. Možemo zaključiti da još uvijek postoje stereotipi i neadekvatna informiranost, a porodična uloga u odnosu na to je da se probudi svijest ostaloj djeci za svoje vršnjake - djecu koja imaju razvojne teškoće.

Grafikon br. 13

Na osnovu dobijenih rezultata iz pitanja br. 9 primjećujemo da je 62% ispitanika odgovorilo sa NE, dok 38% sa DA. Možemo na osnovu rezultata zaključiti da društvo nije spremno na razumijevanje i uključivanje djece sa razvojnim teškoćama u radu i donošenju odluka i ovi rezultati su negativni.

Grafikon br. 14

Na osnovu posljednjeg pitanja br. 10 dobili smo rezultate gdje ispitanici smatraju DA roditelji „skrivaju“ svoju djecu, dok je 31% ispitanika odgovorila sa NE. Podaci ispitanika ukazuju na još uvijek nedovoljno razvijenu svijest roditelja.

Zaključak

Uključivanje djece sa posebnim potrebama ili sa razvojnim teškoćama različitog nivoa u širu društvenu zajednicu, a posebno u vaspitno-odgojni sistem, jeste važno pitanje kako za pojedinca, porodicu i roditelje, ali i za društvo uopće. O inkluziji ove društvene grupe, koja je nerijetko na marginama društva, u zadnje vrijeme se posvećuje više pažnje, a pitanja vezana za ostvarivanje osnovnih ljudskih prava i njihov status u društvenim institucijama postaje osnova za mnoge javne debate i rasprave.

U izvorima islamskog učenja, koje prihvata, uvažava i osigurava pravo osobama sa posebnim potrebama na život, zdravlje i liječenje, obrazovanje, porodicu, vjersko orijentiranje, uočljivo je stanovište da su oni dio muslimanske zajednice koji polažu pravo na dostojanstveno tretiranje i blagonaklon pristup, te da se kao njihovi pripadnici imaju tretirati empatično i s poštovanjem, kroz dužnosti, prava i obaveze, a shodno njihovim mogućnostima. Božiji Poslanik a.s. biva upozoren, i to kur'anskom objavom, kada je glavu okrenuo od slijepca koji ga htio kontaktirati, riječima Uzvišenog: *"On se namrštio i okrenuo zato što je slijepac njemu prišao, a šta ti znaš - možda on želi da se očisti..."* (Kur'an)

Istraživanja pokazuju da je još uvijek veliki procenat građana koji imaju predrasude prema osobama sa smetnjama u razvoju. O tome koliko i kako društvo brine o djeci sa posebnim potrebama govori i činjenica da čak ni UNICEF nema precizan podatak o njihovom broju. Osim sa bolešću, porodice ove specifične grupe susreću se sa velikim problemima i brojnim teškoćama zbog nedostatka finansija za liječenje, prijevoz, adekvatan smještaj, stalni nadzor i pažnju, te su često prepuštene same sebi. Ova kategorija djece spada u najmarginaliziraniju društvenu grupu, a uzroci su, prije svega, u nezaposlenosti, neadekvatnoj socijalnoj politici i nedostatku institucija za ovu oblast. Predrasude koje vode u socijalnu distancu upućuju, na osnovu istraživanja, da oko trećina građana se izjasnila da ne bi voljelo da njihovo dijete bude u istom vrtiću ili školi sa djetetom sa smetnjama u razvoju.

Zato društvena zajednica mora iskazivati empatiju, potrebnu pažnju i brigu prema djeci sa razvojnim smetnjama u smislu izgradnje i obezbjeđivanja adekvatnih centara koji bi posjedovali obezbijeđen prijevoz, stručnu podršku uz medicinski nadzor, usluge rehabilitacije, socijalizaciju, neophodnu edukaciju, samoposluživanje, strukovnu obuku i ostale sadržaje.

Ovo je obaveza u vidu imperativa savremenog demokratskog društva prema djeci sa razvojnim smetnjama - empatično pristupati njihovim zahtjevima i efikasno odgovarati na njihove potrebe. To je ono što najmanje možemo učiniti za njih i njihove porodice.

Literatura

1. Havelka, N. (1990.): *Socijalno-psihološki aspekti uspjeha učenika u osnovnoj školi*, Nastava i vaspitanje, br. 1-2, str. 37-56.
2. Ilanković V., Ilanković N. (2001.): *Psihomotorni razvoj deteta*, Beograd, Medicinski fakultet.
3. Ilanković V., Nikolić S. & Ilić-Stošović, D. (2005.): *Smetnje i poremećaji u razvoju kod dece sa telesnom invalidnošću*, U. Golubović, S. i sar., *Smetnje i poremećaji kod dece ometene u razvoju*, Beograd, Defektološki fakultet, str. 195-265.
4. Majnemer A. (1998.): *Benefits of early intervention for children with developmental disabilities*, Seminars in Pediatric Neurology, 5, 1, pp. 62-69
5. Milovanović, R. (2001.): *Pažnja i učenje – neuropsihološka studija odnosa pažnje i školskog učenja*, Beograd, Centar za primenjenu psihologiju.
6. Selimović, H., Tomić, R. (2011.): *Pedagogija II*, Univerzitet u Travniku, str. 109-115.
7. Kačapor, S., Vilotijević, N. (2005.): *Školska i porodična pedagogija*, Učiteljski Fakultet, Beograd.